

ספר שמואל א' פרקים א-ז

נקודות והצעות להוראה	תכנים מרכזיים	פרק	נושא
<p>דמותו של אלקנה לרשום על הלוח את המילים: "הַאִישׁ הַהוּא". התלמידים יאמרו כל מה שניתן ללמוד עליו מתוך פסוקים א-ג (שמו, ייחוסו, מקומו, בני משפחתו, מנהגיו). ננסה ללמוד מתוך כך על אופיו של אלקנה (סדרי העדיפויות שלו, עבור מה הוא מתאמץ, מתמיד בקשר למשכן)</p> <p>"מימים ימימה" פירוש הביטוי – משנה לשנה, כלומר: מנהג קבוע לאורך תקופה ארוכה. חז"ל הוסיפו בתיאור מסעות אלו שנעשו בכל שנה בדרך אחרת: "בדרך שהיה עולה בשנה זו, לא היה עולה בשנה אחרת, כדי להשמיע ישראל ויעשו כמותו" (רש"י פס' ג) דהיינו – לאלקנה לא היה חשוב רק הקשר שלו ושל משפחתו למשכן, אלא הקשר של כל עם ישראל למשכן.</p> <p>"מנה אחת אפים" היא נתינה בסבר פנים יפות, נתינה מתוך אהבה יתרה (או מנה ביד רחבה) ולא כמו הביטוי השגור בפינו (להשיב לאיש כגמולו).</p> <p>תנחומי אלקנה "חנה! למה תבכי?... הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים!" האם אלו תנחומים של הבל? בודאי שלא. אלקנה מבין שזהו המצב, ועל כן הוא משתדל בנסיבות אלו להקל על צערה של חנה ולפייס אותה בדברי ניחומים, שירבה באהבתה ובהשתדלות לשמח את לבבה בכל כוחו. זו גם הסיבה שהוא נותן לחנה "מנה אחת אפים", הן משום שהיא אהובה והן משום שה' "סגר רחמה". כלומר: אלקנה מקבל את המציאות ואף מנסה לשנע את חנה ללכת בדרך זו, ולשמוח במה שיש, אולם חנה איננה נכנעת למציאות, ומאמינה בהמשך הבקשה, התפילה והנדר, למען יתן לה הקב"ה בן.</p> <p>כוחה של תפילה תפילת חנה בשילה היא סמל ודוגמה לכוחה של תפילה. חנה, בודדה במצוקתה הקשה, עומדת לבדה במר נפשה ומתפללת לקב"ה, "מַדְבַּרְתַּ עַל-לִבָּהּ", "וַתִּתְפַּלֵּל עַל ה'", משך זמן רב "הַרְבֵּתָהּ לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי ה'". גם עלי הכהן רואה בתפילתה דבר מיוחד ומברך אותה שבקשתה תתמלא מאת ה'. מעשה אמונה זה מהווה השראה ומופת. אפשר להרחיב בנושא תפילה, לבקש מהילדים או לשתף את ההורים בתפילות מיוחדות ובסיפורים על כח התפילה.</p> <p>הלכות הנלמדות מתפילת חנה מתפילת חנה לומדים לדורות כיצד צריך להתפלל "אמר רב המנונא: כמה הלכות חשובות צריך ללמוד מתפילת חנה!" (בבלי, ברכות לא). "וחנה היא מדברת על לבה" - מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו, "רק שפתיה נעות" - מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו, "וקולה לא ישמע" - מכאן</p>	<p>הקדמה קישור לספר שופטים – מצב מתמשך של נסיגה בעבודת ה' ובקשר בין השבטים, תקופה של מלחמות וצרות רבות וחוסר הנהגה מרכזית; בפרקנו נלמד על לידת מנהיג שיוביל את עם ישראל תקופה ארוכה וירומם את העם מהמצב הקשה הזה.</p> <p>א-ג: דמותו של אלקנה, ייחוסו, ונשותיו – "וַיְהִי לִפְנֵי יְלָדִים וְלִחְנָה אֵין יְלָדִים"; אלקנה עולה מדי שנה מעירו אל המשכן בשילה, מקום השראת השכינה "לְהַשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ לַה'"; כהני המשכן הם עלי הכהן הגדול, ושני בניו – חפני ופנחס.</p> <p>ד-יב: תפילת חנה – בכל שנה היתה חנה נמנעת מהשתתפות באכילת הזבח בשל צערה, בעוד אלקנה מנסה לנחם אותה מזה, ופנינה מכעיסה אותה מזה; ובאותו היום לאחר האכילה והבכי פרשה חנה ובאה לבדה אל פתח המשכן לשפוך את צערה לפני ה'; היא מרבה להתפלל בבכי; איתור הנדר – "אם ראה תראה בעיני אמתך.. ונתתה לאמתך זרע אנשים" אזי "ונתתיו לה' כל ימי חיי ומורה לא יעלה על ראשו" (יא)</p> <p>יג-יח: ברכת עלי – תחילה טעה עלי בחנה "וַיִּחְשְׁבֶהָ עָלַי לְשַׁכְּרָה" אולם היא העמידה אותו על טעותו והסבירה את עמידתה ואת ריבוי תפילתה אצל היכל ה' "אֲשֶׁה קִשְׁת רֹחַם אֲנֹכִי וַיַּיֵּן וְשָׁכַר לֹא שְׁתִּיתִי וְאֲשַׁפֵּךְ אֶת נַפְשִׁי לִפְנֵי ה'"; עלי מברך אותה שבקשתה תתקיים "לְכִי לְשִׁלוֹם וְאֶלֶּהִי יִשְׂרָאֵל</p>	<p>א</p>	<p>לידת שמואל (2-3)</p>

<p>שאסור להגביה קולו בתפלתו, "ויחשבה עלי לשכרה" - מכאן ששכור אסור להתפלל.</p> <p>"מן המצר קראתי י-ה" (תהלים קי"ג, ה) צערה של חנה מופיע פעמים רבות בפרק: "והיא מרת נפש" (י). "אשה קשת-רוח" (טו), "כי-מרב שיחי ונכסי דברתי" (טז). צרה הבאה על האדם היא דבר מצער וקשה, אולם היא גם נותנת כח ועוצמה רבה לתפילה. בכך משמשת חנה מקור להשראה ולאמונה עבור כל אדם השרוי במצוקה. לחלק מדעות חז"ל אף פנינה נתכוונה לטובה "וְנִכְסְפָתָהּ צָרָתָהּ גַם-פֶּעַם בְּעִבּוּר הַרְעָמָה (מפיק ה"א) - כדי שתתפלל, ולשם שמים נתכוונה" (בבא בתרא טז).</p>	<p>יתן את שלתך אשר שאלת מעמו"; חנה, מאמינה ומעודדת שבה ואוכלת "ופניה (של צער) לא היו לה עוד"</p> <p>יט-כח: לידת שמואל - כעבור זמן ילדה חנה בן, ומכיון ששאלה (ביקשה) אותו מה' באופן מיוחד קראה את שמו על שם ה', שמואל, לזכר אותה הבקשה; בשנה זו חנה אינה עולה למשכן, משום שלדבריה כאשר שמואל יגיע למשכן הוא יישאר שם "עד עולם" כדי לקיים את הנדר שנדרה - "וגם אנכי השאלתהו לה"; אמנם, כאשר נגמל שמואל מעלה חנה את שמואל לפני עלי למשכן ה'</p>	
<p>שירת חנה פסוקי השירה קשים ואין צורך ללמוד אותם פסוק בפסוק. המסר העיקרי הוא עצם השירה, שיש בה הכרת תודה לה' שמילא את בקשתה. אפשר לעסוק בתוך השירה בניגודים ובהפכים המופיעים בפסוקים ד-ח. לפעמים המציאות נראית לנו כל כך מוצקה ומוחלטת, אולם מי שמאמין בה' יודע שבידו להפוך כל מציאות על פיה. הכל ביד ה', על כן אל יתהללו הגבור והעשיר בכוחם, ולא יבושו החלש והעני בדלותם, כי ה' אינו מוגבל והכל יכול להתהפך: "שבעים - בלחם נשקרו ורעבים - חדלו" ה' מוריש ומעשיר", "מקים מעפר דל, מאשפת ירים אביון".</p>	<p>א-: שירת חנה לאחר שהושלם המעשה בקיום הנדר, חנה מוסיפה ומודה לה' בתפילה גדולה</p>	
<p>בני עלי ושמואל ניזכר במה שלמדנו בכיתה ד בחומש ויקרא על חשיבותם של הכהנים ועל תפקידם. מעמדם הרם נובע מהיותם שליחים לקרב בין ישראל לאביהם שבשמים, אולם בני עלי מנצלים את מעמדם להפך הגמור! זוהי בגידה קשה בתפקיד, ובקב"ה. הם חוטאים גם כלפי הקב"ה וגם כלפי עם ישראל. בניגוד להם מציג הכתוב את דמותו של שמואל, וכדאי להשוות בין הדמויות: "והנער שמואל הלך וגדל וטוב גם עם ה' וגם עם אנשים. בכלל, זהו המפתח לעובד ה' אמיתי, כזה שגם מיטיב עם הבריות כדברי שלמה "ומצא חן ושכל טוב בעיני א-להים ואדם". ניתן לבקש מהתלמידים לאתר את כל הפסוקים המתארים את צמיחתו של שמואל בפרקים ב-ג, במקביל ובניגוד לבני עלי: פרק ב' פס' יח, כו: "ושמואל משרת את פני ה'", "והנער שמואל הלך וגדל וטוב...", פרק ג' פסוקים א, יט, כ: א "והנער שמואל משרת את-ה'", "ויגדל שמואל וה' היה עמו, וינדע כל-ישראל...כי נאמן שמואל לנביא לה"</p> <p>"למה תעשון כדברים האלה?" "אל, בני!" עלי הזקן מוכיח את בניו בלשון רכב, מדבר על ליבם ומסביר</p>	<p>יא-כו: חטאי בני עלי – הכתוב מתאר בצורה קשה מאד את בני עלי – "בני בליעל", "לא ידעו את ה'" (יב) "ותהי חטאת הנערים גדולה מאד...פי נאצו האנשים את מנחת ה'" (יז); ובמה היה הזלזול כלפי ה'? בכך שניצלו את תפקידם לטובת הנאה כנגד התורה: 1. בניגוד לאמור בתורה (ויקרא פרק ז, פס' כט-לב) לקחו מעבר לחלק המגיע להם, שהוא חזה ושוק בלבד 2. וכן בניגוד לאמור שם (פס' לא) לא קיימו את התנאי של הקטרת החלב לה', והקדימו לקחת את חלקם לפני ההקטרה לה' 3. השלטת חוקיהם בצורה כוחנית, ובאימונים: "ומשפט הכהנים את העם..ובא נער הפהן.. והכה בכיזר או בדוד" (יד). "פי עתה תתן ואם לא לקחתי בחזקה" (יז)</p>	<p>ב</p> <p>בית עלי</p> <p>(2)</p>

<p>להם כמה לא טוב הדברים שהם עושים. בשלב זה נוכל לראות בדברים תוכחה הולמת, ואף לראות את הסגנון המקרב לב השומע. רק בהמשך, כאשר נגיע לנבואת שמואל הראשונה לעלי נלמד כי היה מצופה מעלי להוכיחם בדברים חריפים, ולהעבירם מתפקידם "והגדתי לו כי שפט אני את ביתו עד עולם בעון אשר ידע, כי מקללים להם בניו ולא כהה בם" (להלן ג. יג.)</p> <p>"ואת אשר ישכבון את הנשים הצבאות פתח אהל מועד" רש"י מביא כאן שני פירושים, אחד על פי הפשט והשני על פי הדרש. הפירוש הראשון - "כמשמעו" - דהיינו כפי שמוכן בקריאה הפשוטה של הקורא: בני עלי ניצלו את המצב שבו נשים שוהות ליד המשכן ושכבו עימן, ממש כמנהג בעל ואשה, למרות שלא היו נשואות להן וזהו דבר חמור ונורא. לפי דברי רבותינו במדרש חטאם היה אחר, ולדבריהם פירוש המילים "אשר ישכבון את הנשים" משמעו שגרמו להן לשכב בבזיון מחוץ לחצר המשכן, על ידי זה שהשהו את קרבנות היולדת במשך ימים ארוכים מתוך זלזול והתנשאות.</p> <p>מעילה בתפקיד "ואם לה' יחטא איש מי יתפלל-לו?" מה רב הפער בין תפקידו של הכהן להורות תורה ולכפר על ישראל לבין מעשי בני עלי! כיצד זה מגיעים אנשים להיפוך גמור של המצופה מהם? הם אינם רואים בתפקיד הכהונה שליחות שכולה למען עם ישראל, אלא מעמד השמור להם בלבד. מי ששוכח את האנשים שבשליחותם ולמענם הוא פועל – הוא מועל בתפקידו.</p> <p>"ולא יהיה זקן בביתך כל הימים" כאן נגזר על משפחת עלי שאנשיה ימותו בגיל צעיר, וגזרה זו נתקיימה במ דורות רבים. אמנם, בגמרא (מסכת יבמות קה.) נאמר שיש לדבר תיקון: "משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתים כבן שמנה עשרה שנה באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי. אמר להם: שמא ממשפחת עלי אתם, שנאמר: "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים"? לכו ועסקו בתורה ותחיו! הלכו ועסקו בתורה, וחיו, והיו קורין אותן משפחת יוחנן על שמו"</p> <p>"כהן נאמן כאשר בלבבי" בסיום הפרק (פס' כז-לד) מורכבת בתוכן ובסגנון ולכן המורה יסביר את תוכנה במילים שלו: בני עלי הכהנים מעלו בתפקידם, ותחת לכבד שם שמים, ביזו אותו, על כן נגזרים עונשים כבדים על בית כהונה זה לדורות הבאים, ותחתיהם יקום "כהן נאמן". והאות כי רעות אלו תבואנה הוא מיתת חפני ונחם ביום אחד. אפשר לבקש מהתלמידים להציע מדדים ל"כהן נאמן", מה מאפיין אותו בניגוד לבני עלי, כיצד הוא רואה את תפקידו ומהם מעשיו.</p>	<p>בניגוד לבני עלי, שמואל "משרת את פני ה'", עובד את ה' באמונה ובצניעות, ובכל שנה בעת הזבח ("מימים ימימה") מביאה לו אימו מעיל אחד ללבוש; חנה הצדקת זוכה להתגשמות מלאה של ברכת עלי וזוכה לבנים ולבנות.</p> <p>התוכחה (כב-כו): עלי שומע מהעם על מעללי בניו, ומוכיח אותם: "למה תעשון כדברים האלה אשר אנכי שמע?" "לוא טובה השמעה אשר אנכי שמע!" הסבר החשיבות של תפקידו הכהן כמרצה על העם לפני ה': "אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים" כאשר אדם חוטא כלפי חבירו, הוא מתדיין עימו אצל השופט, והוא מסדר את הדברים, אולם "ואם לה' יחטא איש מי יתפלל-לו?" אם אדם חוטא כלפי שמים הלא הכהן צריך להתפלל ולרצות, וכעת, כאשר הכהנים אינם עושים את תפקידם מי יתפלל וירצה?!</p> <p>כז-לו: נבואת הפורענות: נביא בא אל עלי ואומר לו כי בגלל חטאי בניו אשר מבזים את ה' - תיפסק כהונת בית עלי, ותינתן לכהנים אחרים. "אמור אמרתי ביתך ובית אביך יתהלכו לפני עד-עולם, ועתה נאם ה' חלילה לי! כי מכבדי – אכבד! ובזי – יקלו!" עונשים רבים יבואו על בית עלי – אנשי המשפחה ימותו צעירים עד כי לא ימצא בהם איש זקן, הם גם יסבלו עוני רב; הסימן ("אות") שכל הרעות הללו תבואנה הוא ששני בניו "חפני ופינחס - ביום אחד ימותו שניהם"</p>	
<p>"אין חזון נפרץ" הביטוי " אין חזון נפרץ" קשה, אולם כדאי לבאר את פסוק א משום שהוא נקודת המוצא לפרק: בתחילה – דבר ה' איננו מצוי, אולם כאשר שמואל נהיה לנביא הוא מפיץ את דבר ה' לישראל. דרך אפשרית לתלמידים לפענח את הביטוי היא באמצעות התקבולת: "ודבר ה' (הנבואה) -</p>	<p>א-ט: ההכנה לקבלת הנבואה - בימים ההם "דבר ה'" כלומר – הנבואה, "היה יקר" – לא מצוי. אמנם היתה נוכחותו של עלי, הכהן הגדול, אך הוא כבר היה זקן ויעיני</p>	

החלו כהות לא יוכל לראות", ושמואל, נערו אשר דבק בו, היה עדיין צעיר. לילה אחד, בטרם כבו נרות המנורה קרא הקב"ה אל שמואל ממקום השכינה (ארון הברית) ושמואל, אשר שכב במקומו, רץ אל עלי בחושו כי עלי הוא אשר קרא לו "ויאמר: הנני פי קראתי לי! ויאמר: לא קראתי! שוב שִׁכְבְּ". כך היה פעמים ושלוש ובפעם השלישית הבין עלי "פי ה' קרא לְעֶר" וכי שמואל החל לקבל נבואה באופן עצמאי.

עלי מדריך את שמואל כיצד ישיב כאשר ישמע שוב את קול ה', ואכן בפעם הבאה כאשר נשמע קול ה': "שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל!" משיב שמואל לה'. "ויאמר שְׁמוּאֵל דְּבַר כִּי שָׁמַע עֲבָדְךָ!"

יא-יח: הנבואה הראשונה – נבואתו הראשונה של שמואל היא נבואה קשה על בית עלי. תוכן הנבואה: הרעה על בית עלי תחל להתממש באותו יום שבו יקרה "דְּבַר בְּיִשְׂרָאֵל" - אסון לאומי גדול, עלי עצמו נושא באחריות למעשים משום שלא מיחה בבניו "בְּעוֹן אֲשֶׁר יַדַּע כִּי מְקַלְלִים (מבזים, את הכהונה ואת הקב"ה) לָהֶם בְּנָיו וְלֹא כָּהֵן בָּם", ועבודת הקרבנות לא תכפר בעדם.

בבקר המחרת חושש שמואל לגלות את הנבואה הקשה לרבו, עלי, אולם עלי כופה עליו לומר את דבר הנבואה. כאשר עלי שומע את דברי ה' הוא מקבל עליו את הדין: "ה' הוא! הטוב בְּעֵינֵי יַעֲשֶׂה!"

יט-כא: שמואל מתפרסם כנביא – התלמידים יאתרו את הפסוקים המורים על מעלת נבואתו של שמואל ועל מעמדו, כאשר גדל ונתעלה: "וְהָיָה עִמּוֹ", "וְלֹא הִפִּיל מִקַּל דְּבָרָיו אֲרָצָה", "מִדָּן, וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע", "נֶאֱמַן שְׁמוּאֵל לְנַבִּיא לַה'", "וַיִּסָּף ה' לְהִרְאֶה בְּשֵׁלָה" – הנבואה חזרה לישראל בזכות

היה יקר" (דבר שקשה להשיגו, איננו מצוי) "אין חזון (מילה נרדפת לנבואה) – נפרץ" (מצוי, מקום פרוץ שהכל יכולים להיכנס אליו). מכיון שדבר ה' איננו מצוי, ומכיון שעלי כבר זקן וחלש ובית הכהונה השחית את דרכו, עומדת השאלה: מי ימשיך להנהיג את עם ישראל בדרך התורה? מי יפיץ את דבר ה'? כאן מתחיל הכתוב לספר כיצד הפך שמואל לנביא שעתיד לפרסם את שם ה' בכל ישראל.

"ושמואל שכב בהיכל ה'" רש"י מבאר ששמואל בוודאי לא שכב ממש במשכן, אלא בלשכה המיוחדת ללויים ליד המשכן: "ושמואל שכב - במקומו, בעזרת הלויים השומרים בית המקדש".

חידת התמצאות היכן למדנו בתורה על מי שעניו כהו/כבדו לעת זקנה? (יצחק אבינו -, בראשית כז א; יעקב אבינו – בראשית מח י) ועל מי למדנו שעניו לא כהו לעת זקנה? (משה רבינו – דברים לד, ז)

"אֲשֶׁר כָּל שָׁמְעוּ תַצְלִינָה שְׁתֵּי אֲזַנָּיו" זהו ביטוי לשמיעת דבר שקשה מאד לקבלו ומזעזע את השומע. תצלינה = תרעדנה. כמו מצלתיים שרועדים בהקשתן זה לזה.

שתי רעות ביום אחד "הִנֵּה אֲנִי עֹשֶׂה דְבַר בְּיִשְׂרָאֵל.. בַּיּוֹם הַהוּא אֶקִּים אֶלְ עָלִי אֶת כָּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל בֵּיתוֹ..". כלומר: הנבואה קושרת בין שתי רעות: אחת לאומית ואחת פרטית, אשר תקרינה באותו יום. האסון הלאומי ירעיד את לב כל שומעיו ("דבר בישראל אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו"), ובו ביום תבוא הרעה על בית עלי. בשלב זה איננו יודעים מהו האסון הגדול שעתיד להיות בישראל וכיצד תתממש הפורענות על בית עלי. הדבר יתברר בפרק הבא (י, י-יח): במערכה כנגד הפלשתים באפק נחלו ישראל מפלה קשה, וארון הברית נשבה בידי פלשתים. באותה המערכה מתו שני בני עלי, חפני ופנחס, וכאשר הבשורה הגיעה עד עלי, נפל גם הוא ומת. אם כך, יש לקשור כבר כעת בין שני הפרקים: או להמשיך ולספר את פרק ד והתלמידים יצביעו על שני האסונות, או להכין את התלמידים לכך שהדברים יתבררו בפרק הבא.

"בְּעוֹן אֲשֶׁר יַדַּע...וְלֹא כָּהֵן בָּם" אמנם למדנו כי עלי הוכיח את בניו בדבר "הנשים הצובאות" (ב, כב-כה) אולם כעת מתברר כי לא עשה די: או שלא הוכיח אותם על חטאיהם הנוספים, או שהיה צריך לגעור בהם בצורה חריפה הרבה יותר, ולהעבירם מתפקידם.

כך או כך, הכתוב תולה בעלי את האחריות לחטאי בניו, על שלא עשה כל שביכולתו כדי לשנות את התנהגותם. זוהי הזדמנות לשוחח עם הילדים על כך שישנה אחריות על ההורים גם להוכיח, ואף להעניש את ילדיהם על מנת לחנכם בדרך הישר, ושלמה המלך ע"ה אמר: "חֹשֶׁךְ שִׁבְטוֹ - שׁוֹנֵא בְּנוֹ, וְאֶהְבוּ - שְׁחָרוּ מוֹסֵר" - הורה שנמנע באופן קבוע מלבקר או להעניש את ילדיו, גם בשעה שיש צורך בכך, גורם להם למעשה רעה, כביכול כמעשה שונא. (משלי ג, כד).

"וְלֹא הִפִּיל מִקַּל דְּבָרָיו אֲרָצָה" אפשר לפרט ולחשוב על דוגמאות עם התלמידים: באלו נושאים שאלו את שמואל מה לעשות, ומה יקרה, וכיצד לאורך זמן רב נתקיים כל אחד מדבריו, וכך הוחזק כנביא בישראל.

<p>הרמב"ם למד מכאן על אופן האימות של כל נביא: "לפיכך כשיבוא אדם הראוי לנבואה במלאכות (בשליחות) השם.. לעבוד את ה' במצות התורה אין אומרין לו: "קרע לנו היס" ! או: "החיה מת" ! ..אלא אומרים לו: "אם נביא אתה אמור דברים העתידיים להיות", והוא אומר. ואנו מחכים לראות היבואו דבריו אם לא...ואם באו דבריו כולן יהיה נאמן. ובודקין אותו פעמים הרבה אם נמצאו דבריו נאמנים כולן הרי זה נביא אמת כמו שנאמר בשמואל "וידע כל ישראל מן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה" (רמב"ם, משנה תורה, הלכות יסודי התורה פרק ! הל' א-ב)</p>	<p>שמואל "כי נגלה ה' אל שמואל בשלו"</p>	
<p>שימוש במפה בפרק זה נזכרים מקומות גיאוגרפיים הקשורים במערכה: "אפק", המזוהה בתל אפק הסמוך לראש העין (אנטיפטרוס), "אבן העזר" הסמוכה לה, ומסלול הריצה של המבשר עד שילה. מבט על תל אפק ממעוף הציפור ניתן למצוא באתר רשות הטבע והגנים. מפה של קרב אבן העזר ניתן למצוא באתר מטח.</p> <p>טעות אחר טעות שאלת הזקנים היא שאלה טובה: "למה נגפנו ה' היום לפני פלשתים?" זוהי שאלה שאמורה להזמין עיסוק בתשובה וחשבון נפש. ניתן להחליף שאלה זו בשאלה "במה אנחנו לא בסדר", אולם שאלה זו לא נשאלה. התלמידים מוזמנים להשיב במקום בני ישראל. הפתרון של זקני ישראל הוא "לאלף" את הנצחון באמצעות הבאת הארון, שכביכול ישמש עבורם כעין מגן. זוהי טעות רוחנית קשה, על אחת כמה וכמה כאשר מי שנושא את הארון הם בני עלי החוטאים. לא הארון מציל אלא הקשר והברית עם הקב"ה. הארון אמנם הובא אל המחנה, אך השכינה לא באה. בני ישראל (וגם הפלשתים) טעו בהתייחסותם אל הארון כמקור של ישועה והצלה, מעין קמיע.</p> <p>כדי לחדד את זה אפשר לרשום על הלוח מהו שמו של הארון בפסוקים ג-ה: "אָרוֹן בְּרִית ה' צְבָאוֹת", "אָרוֹן בְּרִית ה'" ו"לדון עם התלמידים: מה תפקידו של הארון? (המקום ממנו ה' מדבר אל בני ישראל, מה שאומר שעליהם <u>מוטל לשמוע</u>) מהי ברית? (קשר וחובה <u>דו צדדית</u>) וכך לחדד את הטעות של בני ישראל המתעלמים ומזניחים את החובה שלהם ואת הברית, אך שולחים להביא את הארון כאילו עצם הימצאו הוא הענין. מבחינה מתודית יש שתי אפשרויות היכן לדון בענין זה: הראשונה - כבר במהלך העלאת ההצעה בפסוקים ג-ד, והשנייה - "לזרום" עם הטעות, ורק לאחר שנתוודע לתוצאות הקרב בפסוקים י-יא נבחן מדוע התכנית נכשלה.</p> <p>הסיפור של הרץ הרץ מתאר את תוצאות המלחמה בהדרגתיות, כאשר הוא משנה את הסדר של שני האסונות האחרונים, כאשר הדבר האחרון הוא נפילת הארון, וגם עלי הכהן נופל מכסאו למשמע בשורה זו.</p> <p>חורבן שילה – סופה של תקופה אין בפרק שלנו פסוק מפורש המתאר את חורבנו של משכן שילה, אולם ברור לחלוטין כי הדבר קרה במלחמה המתוארת בפרקנו, עם נפילת ארון הברית ומות עלי. ביום זה ננטש</p>	<p>המערכה - בראשיתו של קרב כנגד הפלשתים (אשר התפשטו והגיעו לערים במרכז הארץ באיזור אפק) מתו מישראל 4000 לוחמים (פס' א-ב);</p> <p>ג-ה: הכינוס והעצה – העם מתכנס אל המחנה. הזקנים תמהים על המפלה: "למה נגפנו ה' היום לפני פלשתים?" עתם היא: "נקה אלינו משלה את ארון ברית ה' ויבא בקרבנו וישענו מפך איבינו!" בסברם שעצם הימצאות הארון במחנה תושיעם. השליחים שבים אל המחנה ובראשם חפני ופנחס הנושאים את ארון הברית; כאשר העם רואה את הארון הוא מתמלא בטחון ומריע בקול עצום "תרועה גדולה", "ותהם הארץ".</p> <p>המפלה - הפלשתים שומעים את קול התרועה הגדולה ומבינים שארון ה' הגיע למערכה, ופחד גדול אוחז בם "ויאמרו: אזי לנו! כי לא היתה קזאת!" "אזי לנו! מי יצילנו?"! אך הם מתעשתים ונחלצים למלחמה: "התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם"; התוצאות הקשות של הקרב: 1. "וינגף ישראל" (ערים ושטחים נפלו ביד פלשתים) 2. "ויפל מישראל שלשים אלף רגלי" 3. "וארון א-להים נלקח" 4. "וישני בני עלי מתו" (פס' ו-יא)</p> <p>מות עלי – מעת יציאת הארון למערכה היה עלי הכהן יושב</p>	<p>ד</p> <p>מלחמת אבן העזר (1-2)</p>

<p>על כסאו בפתח המשכן בדריכות רבה "דָּרַךְ מִצֶּפֶה כִּי הִנֵּה לְבוֹ תֵרַד עַל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים"; רץ אשר בא מהמערכה סיפר על תוצאות המערכה, וקולות הזעקה אשר עלו בעיר הגיעו לאזני עלי, "וַיֹּאמֶר: מָה קוֹל הַקְּמוֹן הַזֶּה? וְהָאִישׁ מֵהָרַג וַיֵּבֵא וַיִּגְדֵּל לְעָלִי" את סדר הרעות בזה אחר זה: "נָס יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי פְלִשְׁתִּים/ וְגַם מִגִּפְהָ גְדוֹלָה הִיְתָה בָעָם/ וְגַם שָׁנֵי בְנֵיךָ מָתוּ חֲפָנֵי וּפִינְחָס/ וְאֲרוֹן הָאֱלֹהִים נִלְקָחָה"; למשמע הבשורה על נפילת הארון נופל עלי הכהן "מֵעַל הַכֹּהֵן הַכֹּהֵן אַחֲרֵיכֶם... וַתִּשְׁבֹּר מִפְּרִקְתּוֹ וַיָּמָת"; ממש באותה העת יולדת כלתו, אשת פנחס, ובטרם מתה בשל חבלי הלידה הקשים קוראת לבנה הנוול בשם: "אֵיכָבֹד, לֵאמֹר: גְּלָה כְבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל... וַתֹּאמֶר: גְּלָה כְבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל כִּי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים!".</p>	
<p>א-ח: ארון ה' באשדוד - בשובם מהמערכה מביאים פלשתים את הארון אל מקדשם המרכזי באשדוד - בית דגון. "וַיָּבֹאוּ אֹתוֹ בֵּית דָּגוֹן וַיִּצְיִגּוּ אֹתוֹ אֶצֶל דָּגוֹן". משעה שנכנס הארון</p>	

<p>משכן שילה ללא שוב, וממקורות שונים בתנ"ך עולה כי הדבר ארע תוך חורבן ושבר קשים ביותר (ירמיה ז, יב-טו, תהלים עח נח-ד). חז"ל אומרים: "תנא: כשמת עלי הכהן חרבה שילה ובאו לנב" (בבלי, זבחים קיח:). אין צורך להביא בפני התלמידים את המקורות הללו, אלא רק לחדד את המשמעות של חורבן משכן שילה בתוך המערכה הזו, וכי מעתה ינדוד המשכן למקום אחר. לכבודו של משכן שילה נקדיש כמה מילות סיכום: משכן שילה הוא השני מארבעה מקומות בהם עמד המשכן. הוא עבר מהגלגל לאחר כיבוש נחלת אפרים בימי יהושע, ועמד על תילו בכל תקופת השופטים, 369 שנה. הכהן הגדול האחרון היה עלי אשר שימש גם כשופט ארבעים שנה. זכינו לחיות בדור של תקומה, וכיום, כ2900 שנה אחרי, שילה הוא יישוב קהילתי דתי פורח בתחום המועצה האזורית מטה בנימין, וסמוך לו – היישוב עלי. סמוך ליישוב שילה נמצא האתר המקראי של שילה הקדומה, ונעשו בה חפירות ארכאולוגיות רבות. באתר האינטרנט של תל שילה ניתן לקיים סיור וירטואלי בשילה קדומה ("משכן שילה -- סיור בהדמית המשכן")</p> <p>חידת התמצאות: היכן עוד למדנו על מי שמתה בזמן לידה וקראה לבנה שם? (רחל אמנו, בראשית לה, יח)</p> <p>רץ המרתון הראשון ריצת המרתון קרויה על שם סיפור מדברי ימי יוון העתיקה: לאחר הנצחון של היוונים על הפרסים בקרב מרתון רץ פידיפידיס מהעיר מרתון לאתונה, מרחק של כ 42 ק"מ, על מנת לבשר על דבר הנצחון. על פי הסיפור, מיד לאחר שבישר את הבשורה קרס ומת. מעניין שבפרקנו הכתוב מתאר ריצה דומה אשר ארעה כחמש מאות שנה לפני כן, מאפק לשילה – מרחק של קצת למעלה מ42 ק"מ - בהבדל אחד: הרץ משבט בנימין לא התמוטט..</p> <p>איכבוד - איזה בזיון! באירוע זה מתקיימת נבואת שמואל מהפרק הקודם. קרב אפק היה מן הימים הקשים שידע עם ישראל: הם נכבשו בידי פלשתים, לוחמים רבים מתו, המנהיגים מתו, הארון נשבה ומשכן שילה חרב. באותו היום פקדה הרעה את בית עלי: עלי, חפני, פנחס ואשת פנחס מתו. השם "איכבוד" כולל את כל הרעות. אולם עדיין יש לברר: מכל הרעות, מהי הרעה הגדולה "אֲשֶׁר כָּל שְׁמֵעוּ תִצְלִינָה שְׁתֵּי אֲזָנָיו"? נבקש מהתלמידים להשיב. ניתן לראות בפרק, ובעיקר מדברי ההבהרה של אשת פנחס כי הרעה הגדולה היא נפילת הארון ביד פלשתים (ואמנם כך ביארו המפרשים לעיל ג, יא): "גְּלָה כְבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל! כִּי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים!" זהו ביזיון שלא היה כדוגמתו בתולדות ישראל! כל מי שקיבל את הבשורה נרעד והזדעזע. היתכן כי הסמל היקר והקדוש ביותר של עם ישראל שבוי בידי פלשתים? זהו בזיון נורא לעם, לה' ולמשכן, שאיננו נותן מנוח. ניתן, בזהירות, לחשוב עם התלמידים על דוגמאות שתחדדנה משמעות סמלית זו.</p>	
<p>"מה עכשיו?" - המחזה לפני שנחל ללמוד את פרק ה אפשר להמחזי מעט את תגובות הפלשתים לנוכח נפילת הארון בידיהם. נדמה את הלוחמים המגיעים אל מועצת כוהני הפלשתים כשבידם הארון. מה הם מתארים? כיצד הם מסבירים את שארע? והלא הם כה חששו מהארון? מהם תחושותיהם? מה בכוונתם לעשות עם הארון? מהן ההצעות? לאור הקדמה זו נסביר כי הפלשתים פירשו את הנצחון לפי השקפת</p>	

מתחיל פסל דגון להיפגע בצורות משונות: בבקר הראשון הוא מתגלה "נִפְל אַרְצָה לְפָנַי אֲרוֹן ה'", בשלב זה הפלשתים מחזירים את הפסל "למקומו", אולם בבקר המחרת שוב נפל הפסל לפני הארון כאשר "ראש דגון וּשְׁתֵּי כַּפּוֹת יָדָיו כְּרִתוֹת אֶל-הַמִּפְתָּן"; לא רק דגון הוכה. מגפה של מחלת מעיים מתפשטת באשדוד ומעוררת יראה בקרב אנשי העיר: "מה נַעֲשֶׂה לְאֲרוֹן אֶ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל?! הצעתם היא: גַּת יֹסֵב אֲרוֹן אֶ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל!"

פרק ה' פס' ט- פרק י' פסוק א: הארון נודד בגת ובעקרון – עם בואו של הארון לגת באים עימו מוות וחלאים - "מְהוּמָה גְדוֹלָה מְאֹד", ועל כן שולחים את הארון לעקרון, אך אנשי עקרון יראים לקבלו: "וַיִּזְעַקוּ הַעֲקֹרְנִים לֵאמֹר הֲסָבּוּ אֵלַי אֶת אֲרוֹן אֶ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְהַמִּיתֵנִי וְאֶת-עַמִּי! הצעת הפלשתים - "שְׁלַחוּ אֶת אֲרוֹן אֶ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב לְמִקְוֹמוֹ". מכיון שאף עיר אינה מוכנה לקלוט את הארון שוהה הארון ב"שְׂדֵה פְּלִשְׁתִּים" שבעה חודשים

א-ו: כהני פלשתים מטכסים עצה כיצד להשיב את ארון ה'; עצתם – לשלוח את הארון בחזרה לערי ישראל, כאשר הוא מלווה ב"אשם" (כלי זהב העשויים בדמות היזק וחולי, מעין מתנת כופר שתכפר על חטאם)

ז-יד: שילוח הארון - שילוח הארון נעשה תוך בדיקה: האם יעשה הארון את דרכו אל גבול ישראל שלא כדרך הטבע (ר' הצעות להוראה), ואז ידעו למעלה מכל ספק כי ה' הוא

ה

י

עולמם האלילית: האליל דגון עזר להם וכך גברו על הארון, או שא-להי ישראל עמד לצידם יחד עם דגון. משום כך החליטו להביא את הארון לאשדוד ולהנחיו במקדש דגון, האל הפלשתי החשוב ביותר, אלא שהם כמובן טעו טעות גמורה, ולא העלו על דעתם את מה שעתידי להתרחש..

ערי פלשתים – שימוש במפה פרק זה הוא דוגמה לשימוש במפה ככלי לארגון מידע. בפרקים ד-ו נודד ארון ה' בין שלשה איזורים (מסומן במפה מצ"ב בשלשה צבעים: ירוק – במערכה; אדום- בארץ פלשתים; כחול- בערי ישראל). אפשר לתת לתלמידים משימות שונות, לדוגמה: 1. להשלים מקומות 2. לכתוב או

לסמל באמצעות חפץ או מילה מה ארע בכל מקום 3. לשרטט את מסלול הנדידה של הארון. הרישום הגיאוגרפי תורם לארגון שלבי ההתרחשות בפרק. עוד על שימוש במפה ניתן לראות במסמך המיומנויות בתכנית הלימודים באתר "ללמוד וללמד": [מיומנות מס. 10](#).

"על כן לא יִדְרֹכוּ כַּהֲנֵי דָגוֹן.. וְכָל הַבָּאִים בֵּית-דָגוֹן..". לבקש מהתלמידים להמחיש את כוהן דגון

ואת נסיונותיו להסביר, במבוכה ובגמגום, את הסיבה לכך.. אפשרות נוספת להמחזה בפרק היא הדיון בין אנשי אשדוד על הקשר שבין המגפה לארון, ועל ההצעה לפתרון הבעיה - "מה נַעֲשֶׂה לְאֲרוֹן..?"

מה ההגיון? שאלה מתבקשת היא מה ההגיון בהעברת הארון מאשדוד לגת? ומדוע יסכימו אנשי גת לקבל את הארון לאחר מה שנעשה באנשי אשדוד? נוכל לנסות ולשער מה חשבו הפלשתים: אולי אנשי גת רצו להראות כי אינם הם פוחדים מהארון כאנשי אשדוד, או שחשבו שלהם הוא יסייע. עוד אפשר לומר שביקשו לבדוק האם הארון הוא הגורם או שמא מקרה הוא. יתכן גם כי ההחלטה היתה של הסרנים בניגוד לאנשי העיר. כך או כך, אחרי שנפגעו שוב ושוב הפנימו כי ההחזקה שלהם בארון היא רעה שצריך לתקן.

האות התלמידים יכולים לגלות בפסוק ז כיצד יצרו הפלשתים תנאים שבהם לא יוכל הארון לנוע בדרך הטבע: 1. לעגלה שנשאה את הארון קשרו "שְׁתֵּי פְרוֹת עֲלוֹת (מינקות)" שטבען לחזור אחר בניהן 2. "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֵיהֶם עֵל" ואינן מורגלות כלל במשא; 3. "וְהַשִּׁבְתֶּם בְּנֵיהֶם מֵאַחֲרֵיהֶם הַבְּיָתָה" החזירו את העגלים לכיוון ההפוך מהפרות. 4. "וַיִּשְׁלַחְתֶּם אֹתוֹ, וְהָלַךְ!" איש לא נהג את הפרות. הפרות והעגלה הושארו בשדה ללא כל הכוונה. 5. הפרות הונחו במישור ואילו והדרך לגבול ישראל היתה כרוכה בעליה להר. למרות כל התנאים הללו עלו הפרות בדרך לבית שמש, ללא סטיה קלה, "וַיִּשְׁרְנָה הַפְּרוֹת בַּדְּרָךְ, עַל-דְּרָךְ בֵּית שֻׁמֶשׁ, בְּמִסְלָה אַחַת הַלְכוּ הָלֶךְ וְגַעוּ, וְלֹא-סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל!"

<p>על המכה בבית שמש נאמר בפסוק יט "וַיָּהֲרֹג בְּעַם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ" מביא את דברי הגמרא במסכת סוטה (לה:): שמדובר בהנהגה: "שבעים איש מגדולי העיר והיו שקולים כחמשים אלף איש". סיבת הדבר היא זלזול בארון - "פי ראו בארון ה'" (לפי מצודת דוד: שפתחו הארון וראו בו בפנים ולזה הכה בעם"). קשה שלא לראות את הדמיון בין דברי אנשי בית שמש לדברי הפלשתים, "ויאמרו אנשי בית-שמש: מי יוכל לעמד לפני ה' הא-להים הקדוש הזה?! ואל מי יעלה מעלינו?" דמיון זה מלמד על דמיון בתפישה. בני ישראל, אשר הביאו את הארון אל המערכה עדיין מתייחסים אליו כאילו הוא מציל, או לחילופין מכה, ללא כל קשר למעשים או ליחס אליו. אנו למדים מכאן כי הבעיה לא "נפתרה" בשוב הארון. הארון לא הכה בפלשתים והושב למקומו בזכות בני ישראל, אלא לכבוד שמים. רק בפרק הבא נלמד כי שמואל מורה לעם את דרך התשובה. זהו תהליך ארוך אשר בעקבותיו גם משתנים תוצאות המלחמה כנגד פלשתים. בינתיים, אם כן, אין ממהרים להזיז את הארון וכך הוא עתיד להשאר בבית אבינדב בקרית יערים עד ימי דוד. כל הזמן הזה, בו היה המשכן בנב ואחר כך בגבעון, היה הארון - במקום אחד, והמשכן - במקום אחר.</p>	<p>עשה לנו, את הרעה הגדולה הזאת", ואמנם הארון עשה את דרכו לבית שמש על גבי העגלות הרתומות לפרות מינקות עד בואו לבית שמש</p> <p>טו-כא: הארון עובר לקרית יערים - בבוא הארון לבית שמש שמחו העם שמחה גדולה, אולם גם הם נהגו בו זילות וגם הם היכה ארון ה'. אנשי בית שמש קוראים לאנשי קרית יערים: "השבו פלשתים את ארון ה'! רדו! העלו אתו אליכם!"; הארון עובר למשמר קודש - "ויבאו אתו, אל בית אבינדב בגבעה ואת אלעזר בנו קדשו לשמר את ארון ה'".</p>	
<p>המצפה היא עיר מערי בנימין, וכבר פגשנו אותה במעשה פילגש בגבעה, גם שם במעמד לאומי בו התכנסו "פנות קל-העם כל שבטי ישראל" (שופטים ג, ב). מקובל לזהות את המצפה עם תל א-נצבה, צפונית למקום שדה התעופה עטרות, מצפון לירושלים.</p> <p>מעמד התשובה בימי שמואל הוא מהגדולים שהיו בתולדות ישראל. שזהו איננו מעמד מן הסוג שבו נזעק הציבור לתפילה בעקבות צרה גדולה, או עצירת גשמים, אלא מעמד שנעשה <u>בסיומ תהליך</u> ארוך של תיקון המעשים. אמנם, במהלך המעמד נוצר איום חמור על עם ישראל, מכיון שהפלישתים ראו בעצם הכינוס עילה להכרזת מלחמה, אך מלכתחילה נקבע המעמד לתפילה, לתשובה ולחידוש הקשר עם ה'. התלמידים יכולים לספר על מעמדות עליהם שמעו (או השתתפו) ולתאר את הרושם הרב שפועל מעמד ציבורי.</p> <p>"וישאבו מים וישפכו לפני ה'" (פס' ו) פעולה דומה מצינו במצוות ניסוך המים על המזבח בסוכות, אך מובן שאין זה הענין כאן, אלא דבר סמלי המורה על תשובה והכנעה. רש"י מביא שני פירושים: הראשון על פי תרגום יונתן (תרגום הנביאים בידי התנא יונתן בן עוזיאל, שבו מובאים לא פעם מדרשים מדברי חז"ל) - "ושפכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה'", כלומר: שזהו דימוי - "ושפכו את ליבם בתשובה לפני ה'". לפי הפירוש השני הפעולה אכן נעשתה, ויש לה משמעות סמלית - "ולפי משמעו אינו אלא סימן הכנעה, הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין". דימוי הלב, או הנפש, הנשפכת לפני ה' כאות לתשובה, מצוי במקומות נוספים בתנ"ך, כמו: "שפכי פמים ליבך נוכח פני ה'" (איכה ב, יט)</p> <p>וישפט שמואל את בני ישראל במצפה מה בדיוק עשה שמואל? אפשר לפרש באופן כללי "על עסקי עבירה", אך נראים דברי המפרשים המבארים כי המשפט הוא "בדברים שבין אדם לחבירו" (מצ"ד), "על</p>	<p>ב-ד: שנות התשובה - שנים רבות תחת הנהגתו של שמואל עוברות על עם ישראל בתיקון המעשים ובתשובה לה' לבדו: "וינהו כל בית ישראל אחרי ה'", "ויסירו בני ישראל, את הבעלים ואת העשתרת ויעבדו את ה' לבדו"</p> <p>ה-י: המעמד במצפה - לאחר שנים רבות של תיקון ותשובה מכנס שמואל את העם למעמד לאומי גדול במצפה; איתור הפעולות שנעשו במעמד: צום - "ויצומו ביום ההוא"; ידי ותשובה - "ויאמרו שם חטאנו לה"; תפילה - "ואתפלל בעדכם, אל ה'", "ויזעק שמואל אל ה'"; קרבן - "ויעלהו עולה קליל לה"; ומשפט - "וישפט שמואל את בני ישראל במצפה"</p>	<p>המעמד במצפה (2)</p>

המערכה השניה כנגד פלשתים – כבר במהלך המעמד כאשר שמעו הפלשתים "כי התקבצו בני ישראל המצפתה" (ספ' ז' יצאו כנגדם למלחמה; בני ישראל יראים מהפלשתים ומבקשים משמואל "אל תחרש ממנו, מזעק אל ה' אלהינו וישענו מיד פלשתים!" שמואל קורא לה' ומעלה עולה, והקב"ה – עונה לו; בני ישראל יוצאים מהמצפה לקרב, מכים בפלשתים, ומחזירים לידם את כל הערים אשר נכבשו מידם בקרב הראשון; הפלשתים נסוגו ונכנעו "כל ימי שמואל" (ספ' יא-יד)

טו-ז: שמואל שופט את העם "כל ימי חיי"; ממקומו שבעיר "רמה" היה יוצא שמואל "מדי שנה בשנה" וסובב בין הערים השונות כדי לשפוט את ישראל; "הרמתה", כי שם ביתו, ושם שפט את-ישראל ויבן שם מזבח לה"

עסקי ממון שביניהם (רש"י), והוא הדבר הידוע בדרכי התשובה, שצריך לתקן מעשיו כלפי שמים וכלפי הבריות, וכן מצינו בישיעה (נח ד-ז): "הן לריב ומצה תצומו ולהפוך באגרף רשע?... הלצה תקרא צום ויום רצון לה'?! הלא זה צום אבחרהו - פתח חרצפות רשע!... הלא פרס לרעב לחמך!", ובדברי רבותינו - "את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו - עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו". במעמד במצפה מוודא שמואל כי אין הצעקה מנותקת מתיקון המעשים בין אדם לחבירו, ופעל ליישב המחלוקות בין כל איש ואיש בישראל!

אבן העזר שמואל מעמיד סמל - "אבן אחת בין המצפה ובין השן" - וקורא לה "אבן העזר" לאמר: "עד-הנה עזרנו ה'". אנו זוכרים כי בצאתם לקרב הראשון חנו ישראל "על-האבן העזר" (ב, א). זהו איננו אותו המקום. הקרב הראשון היה ליד אפק (סמוך לראש העין) והקרב השני - ליד המצפה (בין ירושלים ובית אל). שמואל הנביא קושר בין שני המקומות, כביכול אבן זו היא תיקונה והיפוכה של המערכה שכשלה.

לא נכביר **בהשוואה בין שתי המערכות**. ברור כי התוצאות שונות, וכי הערים שנפלו בראשונה - חזרו בשניה. הדבר שכן כדאי להשוות הוא הפתרון שמציע העם בשעה שהמערכה מאיימת עליו: בראשונה - פעולה טכנית "נקחה אלינו משלה את ארון ברית ה' ויבא בקרבנו וישענו מכף איבינו" (ד, ג), ואילו בשניה - תשובה ותפילה: "אל תחרש ממנו מזעק אל ה' אלהינו"

והלך וסבב.. ותשבתו הרמתה כי-שם ביתו חז"ל למדו מכאן כי שמואל לא נהנה במסעותיו משל הבריות, אלא הביא מביתו לכל מקום שבא שם. "אמר אביי: הרוצה להנות - יהנה כאלישע, ושאינו רוצה להנות - אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר: "ותשובתו הרמתה כי שם ביתו - ואמר רבי יוחנן: שכל מקום שהלך שם, ביתו עמו" (ברכות י:). אפשר להמחז את שמואל הנביא המגיע לעיר מסוימת, תוך מתן שאלות מנחות, כגון: כיצד נערכים אנשי העיר לבואו? מה מבקשים ממנו כאשר בא? מה עושה כאשר מגיע לעיר?

סיכום הפסוקים בסוף פרק ז הם פסוקי סיכום, והם אכן מסכמים את מפעלו של שמואל השופט טרם המלכת שאול. ניתן לסכם את היחידה עד כה בדרכים שונות, לדוגמה - לסדר עצמים הקשורים במאורעות מפרקים א-ז, ולציין למה הם קשורים, כמו: מנת אוכל יפה, מזלג גדול, מצלתיים, אפוד בד, ארון הברית, כפות ידיים, פרות ועגלה, אבן גדולה ועוד. אפשרות נוספת לסיכום: נזכיר את הדמויות שפגשנו עד כה בספר: אלקנה, חנה, עלי, שמואל, בני עלי ונבקש מהתלמידים לומר מילה אחת על כל דמות, או על אחת מהדמויות; כמו כן נוכל לשאול את התלמידים מהו הדבר העיקרי שלמדו עד כה.